

Dit najaar wordt Goya (1746-1828) als centrale figuur opgevoerd tijdens *Europalia Spanje* in Bozar. Eric Min speurt naar zijn invloed op latere generaties en taxeert het universum van de befaamde Spanjaard: “Een wereld tussen kwijl en dwangbuis, met weerzinwekkende oude vrouwtjes en hun nog prille nakomelingen die overmorgen al uitgewoond zullen zijn.”

Hoofs, maar vooral grotesk

'Luz y sombra. Goya en het Spaanse realisme' in Bozar

ERIC MIN

Met drie topwerken heeft de Spaanse hofschilder Francisco de Goya y Lucientes een plaatsje in ons collectief beeldengeheugen veroverd, en het zijn niet de vrolijkste. In *De derde mei van 1808* (Museo del Prado, Madrid) worden wanhopige boeren weggemaaid door een Frans executiepeloton: veel tastbaarder zou de waanzin van de oorlog niet worden. In Goya's tweede emblematische werk, een ets, wordt een ingedommelde man belaagd door fladderende vleermuizen en uilen. De titel klinkt als een filosofisch traktaat: *De slaap van de rede brengt monsters voort*. Deze prent is een van de tachtig *Caprichos*, een suite van surreële visioenen die Goya tussen 1797 en 1798 aan het papier toevertrouwde. Vijftien jaar later volgde zijn reeks *Los Desastres de la Guerra*, een bloedstollend relaas van de Napoleontische veroveringstochten. Drie keer raak, en tijdloos ook nog. Dat is de Goya die vandaag tot de verbeelding spreekt. Zelf was de schilder langzaam stokdoof geworden, maar zijn etsen huilen, krijsen en schrijven.

Voor een hoveling die grossierde in staatsieportretten, religieuze taferelen en ontwerpen voor elegante wandtapijten is het geen slechte score op onze populariteitsschaal. Van zijn tijdgenoten haalde slechts Caspar David Friedrich (de wandelaar die uitkijkt over de bergtoppen!) de canon en de boekomslagen, en misschien ook nog die andere hofschilder, Jacques-Louis David, met een of ander icoon uit de Napoleonlegende. Na dit drietal is het geduldig wachten op Turner en de impressionisten om de kunstgeschiedenis een stroomstoot toe te dienen.

Demonen op canvas en papier

Dat Goya dit najaar als centrale figuur van de kunstmanifestatie *Europalia Spanje* in Bozar wordt opgevoerd, is dus een vrij evidente keuze. De moderniteit van zijn oeuvre en zijn fascinatie voor de donkere, grimmige kant van het leven laten niemand onberoerd. Vooral in de laatst tien jaar van zijn bestaan als publieke figuur liet Goya zijn demonen los op canvas en papier. Dat de tijd diepe wonden slaat, lezen we af aan de tronies van zijn ouderlingen, en in een schokkende scène laat hij de Romeinse god Saturnus zijn eigen zoon opvreten. Maar ook in het begin van zijn carrière had de schilder al oog voor het groteske, dat dan nog slechts een anekdote was – dat was precies hoe vader en zoon Tiepolo uit Venetië het hem hadden voorgedaan. Let op het masker en de dansende dwerg in *Los cómicos ambulantes* uit 1793, dat in Bozar te zien is: Ensor *avant la lettre* lijkt het wel, terwijl het publiek van de rondtrekkende komedianten aan de vloeibare gestalten van Honoré Daumier doet denken. Zo kun je nog wel bruggetjes naar latere kunstenaars bedenken, al is het misschien te gemakkelijk om een link te leggen naar bijvoorbeeld het surrealisme – de grijns van de oude vrouw en de aardewerken kruiken die de twee meisjes van *Las mozas del cántaro* (1791-1792) op hun hoofd dragen, ogen weliswaar absurd, maar zijn tenslotte niets meer dan een afbeelding van Goya's eigen wereld in Asturië aan het einde van de achttiende eeuw.

De link tussen Goya en enkele markante Belgische kunstenaars uit de late negentiende eeuw is wel goed gedocumenteerd.

Marisa González, *La Descarga* (serie *Violencia Mujer*), 1975-2010, videomontage, foto: © Marisa González, VEGAP, Madrid, 2025

Tijdens een reisje naar het Museum voor Schone Kunsten van Lille in november 1884 zag de jonge James Ensor (1860-1949) niet alleen werken van Jordaens of Courbet, maar vooral Goya's vleermuizen, haakneuzen en gestroopte lijven. Een wereld tussen kwijl en dwangbuis is dit universum, met weerzinwekkende oude vrouwtjes en hun nog prille nakomelingen die overmorgen al uitgewoond zullen zijn. Goya's visioenen slopen moeiteloos naar binnen in Ensors beeldenrepertorium. Even wilde James zelfs naar Spanje reizen om nog meer fraais te bekijken, maar dat plan ging niet door. In 1918 gaf de aanstormende kunstcriticus Paul

van Ostaijen "de geweldige Oostendenaar" een plaatsje in de geschiedenis naast Bosch, Bruegel en Goya. Daar staat hij goed.

Ook Ensors wat oudere tijdgenoot Félicien Rops (1833-1898) kende het werk van de Spanjaard, met name zijn *Caprichos* (die hij in Madrid ging bekijken), de etsen over de oorlog en de prent met een door Lucifer ontvoerde heilige, die hem rechtstreeks inspiratie voor zijn eigen *Bekoring van Sint-Antonius* opleverde. Dat het Antwerpse Museum De Reede Goya en Rops (samen met Munch) in de vaste collectie naar voor schuift en al in 2016 een boeiende tijdelijke tentoonstelling aan dit trio wijdde, wijst op hun intieme verwantschap. En dan is er nog Léon Spilliaert (1881-1946), wiens donkere oeuvre weleens Goya's invloed doet vermoeden, maar allicht gaat het in dit geval vooral om een thematische verwantschap.

Francisco de Goya y Lucientes, *Los cómicos ambulantes*, 1793, olieverf op tin, 42,6 x 31,8 cm, Museo Nacional del Prado, Madrid, foto: © Archivo Fotográfico

Francisco de Goya y Lucientes, *Y no hay remedio*
(nr. 15, serie *Desastres de la guerra*), 1810-1863,
ets, Museo Lázaro Galdiano, Madrid

Grimmige moderniteit

Goya dankt veel van zijn roem aan enkele invloedrijke pennen. Voor de Franse cultuurminister André Malraux begon met zijn donkere werken de moderne kunst. Robert Hughes deed opmerken dat Goya de eerste (en misschien wel de laatste) is die de echte horror van de oorlog in beeld heeft gebracht. Een eeuw eerder had Charles Baudelaire, dichter en polemist, maar tegelijk scherpzinnig kunstcriticus, Goya al in zijn privépantheon opgenomen omdat hij het dierlijke in de mens naar boven haalde en

speelde met hevige contrasten tussen donker en licht, angstaanjagend en lieflijk. Goya's repertoire aan beulsknechten, dorpsidioten en lustmoordenaars was voor de dichter van *Les Fleurs du Mal* niets minder dan een geschenk der goden. Hij was zeker niet de enige. Zowat alle symbolisten uit het fin de siècle zouden zich eraan laven.

Zelf wees de *pintor del Rey* graag op zijn verwantschap met Velázquez en Rembrandt. Die is er natuurlijk, maar het was

toch vooral een truc om een plaatsje in de traditie te reserveren. Wie de *Caprichos* en de ondraaglijke oorlogstaferelen onder ogen krijgt, kan niet naast Tiepolo's onbestemde maar grimmige invloed kijken. Benieuwd of Bozar erin slaagt om nieuwe en relevante verwantschappen te belichten. Grote (Spaanse) namen als Ignacio Zuloaga, José Gutiérrez Solana, Miró, Picasso, Jorge Oteiza en Cristina García Roderó, die allen op de een of andere wijze door Goya's vormelijke en conceptuele taal zijn beïnvloed, laten het beste vermoeden.

INFO *Luz y sombra. Goya en het Spaanse realisme* — Nog tot 11 januari 2026 — Open: van dinsdag tot zondag van 10 tot 18 uur, maandag gesloten — Bozar, Ravensteinstraat 23, Brussel — T 02 507 84 30 — bozar.be — ARCHIEF Artikel *Museum De Reede* - Een nieuwkomer in Antwerpen: OKV 2017, nr. 3, blz. 17-20 — okv.be/tijdschrift

Francisco de Goya y Lucientes, *Disparate femenino* (nr.1, serie *Disparates*), 1815-1824/1923, ets, 24,5 × 34,5 cm, Fundación Ibercaja, Zaragoza

**m 20.09.25-
SK 04.01.26**

mskgent.be

**STEPHAN
VANFLETEREN**

**TRANSCRIPTS
OF A SEA**